

JULIJE KEMPF'S POZEGA: FROM A MANUSCRIPT TO AN ELECTRONIC BOOK: 1910-2010

DJELO POŽEGA JULIJA KEMPFA: OD RUKOPISA DO ELEKTRONIČKE KNJIGE: 1910.–2010.

BAJT, Marija

Abstract: *The paper presents the various possibilities of publishing Julije Kempf's book Požega: zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slob. i kr. grada Požege i Požeške županije (Požega, 1910), an important document from the regional collection in various media forms. With the aid of illustrations, the paper follows the chronological conception of the book, beginning with the manuscript from 1898 to 1910; the first edition in 1910; the reprint in 1994 and concluding with the planned second reprint and electronic book in 2010, on the occasion of the hundredth anniversary of the first edition.*

Keywords: *Julije Kempf, Požega, Požega county, book-printing technology, native collection, digitization of local history collection, Croatian cultural heritage*

Sažetak: *Rad tematizira ulogu knjižnica u očuvanju kulturne baštine. Knjižnice pridonose prepoznavanju, zaštiti, očuvanju, predstavljanju i prenošenju pisanih spomenika kulture, i to ne samo obradom i čuvanjem građe. Zavičajne zbirke kao pravi spomenici kulture svjedoče o jezičnoj, etničkoj, političkoj, vjerskoj ili drugoj povijesti zajednice. Uključivanjem u projekte digitalizacije građe iz svojih zavičajnih zbirki, knjižnice omogućavaju rekonstrukciju i proučavanje iskustava i fenomena od svakodnevnog života do znanstvenih dostignuća svoje sredine i zajednice u mrežnom okruženju. Rad je prilog proslavi osamstote obljetnice prvog pisanog traga o Požeškoj županiji (Comitatus... de Poseganus, kralja Andrije II.) i stote obljetnice prvog izdanja monografije Požega autora Julija Kempfa, u sklopu kojih se planira pretisak ove knjige, jedinstvene za povijest požeškog kraja, kao i njezina digitalizacija.*

Ključne riječi: *Julije Kempf, Požega, Požeška županija, tehnologija tiskanja knjige, zavičajna zbirka, digitalizacija zavičajne zbirke, hrvatska kulturna baština*

Authors' data: Marija Bajt, prof., Postgraduate doctoral studies, Department of Information Sciences, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, jasna.bajt@gmail.com

1. Kulturna baština

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara,[1] kulturna su dobra:

- pokretne i nepokretne stvari od umjetničkoga, povijesnoga, paleontološkoga, arheološkoga, antropološkog i znanstvenog značenja,
- arheološka nalazišta i arheološke zone, krajolici i njihovi dijelovi koji svjedoče o čovjekovoj prisutnosti u prostoru, a imaju umjetničku, povijesnu i antropološku vrijednost,
- nematerijalni oblici i pojave čovjekova duhovnog stvaralaštva u prošlosti kao i dokumentacija i bibliografska baština i zgrade, odnosno prostori u kojima se trajno čuvaju ili izlažu kulturna dobra i dokumentacija o njima.

Briga za kulturna dobra uključuje njihovo istraživanje, proučavanje, praćenje, evidentiranje, dokumentiranje i promicanje.

Prema istom Zakonu, svrha je zaštite kulturnih dobara:

- zaštita i očuvanje kulturnih dobara u neokrnjenom i izvornom stanju, te prenošenje kulturnih dobara budućim naraštajima,
- stvaranje povoljnijih uvjeta za opstanak kulturnih dobara i poduzimanje mjera potrebnih za njihovo redovito održavanje,
- sprječavanje svake radnje kojom bi se izravno ili neizravno mogla promijeniti svojstva, oblik, značenje i izgled kulturnog dobra i time ugroziti njegova vrijednost,
- sprječavanje protupravnog postupanja i protupravnog prometa kulturnim dobrima, te nadzor nad iznošenjem i uvozom kulturnih dobara,
- uspostavljanje uvjeta da kulturna dobra prema svojoj namjeni i značenju služe potrebama pojedinca i općem interesu.

Tijekom povijesti, knjižnice su imale bitnu ulogu skrbljenja o prikupljenom znanju, kulturnom nasljeđu i kolektivnom sjećanju pojedinaca i naroda.[2]

Knjižnice i danas:

- omogućuju pristup informacijama, idejama i umjetničkim djelima, otvaraju put k znanju, misli i kulturi,
- pružaju osnovnu potporu cjeloživotnom obrazovanju, nezavisnom donošenju odluka i kulturnom razvoju pojedinaca i skupina,
- pridonose razvoju i očuvanju intelektualne slobode i pomažu štititi osnovne demokratske vrijednosti i opća građanska prava,
- moraju jamčiti i olakšati pristup oblicima znanja i intelektualne aktivnosti.

2. Sto godina Požege Julija Kempfa

2.1. Prvi pisani trag o Požeškoj županiji i gradu Požegi

Godine 1210. prvi se put u pisanom dokumentu spominje "Comitatus de Posega", odnosno Požeška županija. Požega vrlo rano postaje sjedište Požeške županije, a kao srednjovjekovni grad postaje središtem trgovačkih, obrtničkih, upravnih vojnih i crkvenih funkcija za širu okolicu. Grad Požega (Castrum de Posega) prvi se put spominje u povelji kralja Andrije II. 1227. g., a poveljom carice Marije Terezije 1765. g. Požega postaje slobodni kraljevski grad. Danas je Požega grad s oko 30.000

stanovnika, važno je kulturno i gospodarsko središte i sjedište je Požeško-slavonske županije, Požeške biskupije i Veleučilišta. Godine 2010. obilježava se osamstota obljetnica prvog pisanog traga o Požeškoj županiji.

2.2. Požega J. Kempfa

Monografija Požega: zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slob. i kr. grada Požege i požeške županije Julija Kempfa bila je u rukopisu od 1898. do 1910. g. Prvo izdanje knjige objavljeno je 1910. g., a njegov pretisak osamdesetčetiri godine kasnije, 1994. g. U povodu proslave osamstote obljetnice prvog spominjanja Požeške županije, kao i stote obljetnice prvog izdanja Kempfove monografije, 2010. g. objavljuje se novi pretisak i elektroničko izdanje knjige.

Istraživanjem za potrebe pretiska, 2009. g. utvrđeno je da se u lokalnoj zajednici po jedan primjerak prvog izdanja Kempfove monografije *Požega* čuva u Gradskom muzeju (gdje se nalazi i rukopis), Gradskoj knjižnici i čitaonici Požega, Povijesnom arhivu u Požegi, Franjevačkom samostanu i Gimnaziji Požega.

Autor:	Kempff, Julije
Naslov:	Požega : zemljopisne bilješke iz okoline i prilozi za povijest slob. i kr. grada Požege i požeške županije / Julije Kempff
Impresum:	Požega : tiskom Hrvatske tiskare i knjižare, 1910
Materijalni opis:	XLVIII, 777 str. : ilustr., [2] lista s tablama, [2] višestruko presavijena lista (nacrt grada Požege i nacrt posjeda Ratarnice u Požegi) ; 28 cm
Napomene:	Nacrt posjeda Ratarnice u Požegi sastavljen je prema gospodarstvenoj osnovi Dušana pl. Kraljevića; Nacrt slob. i kralj. grada Požege iz 1908. izrađen je prema nacrtu Franje Trappa. - Predgovor: str. III-VII / Julije Kempff. - Bibliografske bilješke uz tekst.
Predmetnice:	Požega * Kempff, Julije * Possegana * Knjižnica Julija Kempffa
UDK:	908(497.5 Požega) * 94(497.5 Požega)
Signatura:	908(497.5 Požega) KEM p

Slika 1: Kataložna kartica uz knjigu Požega Julija Kempfa

Knjigu *Požega* J. Kempfa tiskala je i objavila Hrvatska tiskara i knjižara u Požegi 1910. g. u tehnici knjigotiska (visokog tiska) u jednoj boji, s izuzetkom prve stranice knjižnog bloka koja je tiskana u dvije boje, kao i četiri karte tiskane u više boja. Uvez knjige napravljen je u tehnici tvrdog uveza sa zaobljenim hrptom i presvlakom od tkanine, s tiskom u zlatnoj boji na naslovnoj stranici i hrptu knjige, te slijepim tiskom na poledini. Knjižni blok ukrašen je tehnikom zlatnog ruba, povezan šivanjem te ojačan knjigoveškom gazom. Glava i noge hrpta zaštićeni su zaglavnom vrpcom. Korice i knjižni blok povezani su trakom s kaširanim listovima otisnutim u dvije

boje, na što je zalijepljen predlist te na njega knjižni blok. Prilozi i karte ulijepljeni su na odgovarajućim mjestima u knjižnom bloku. Knjigu je uvezao knjigoveža Lavoslav Schmidt iz Zagreba. Zanimljivo je spomenuti da su svi danas dostupni primjerci, bez obzira što pripadaju istom izdanju i što ih je uvezivao isti knjigoveža, uvezane različito. Pretpostavlja se da je razlog tomu nedostatak većih količina istog materijala. Knjižni blok otisnut je tehnikom knjigotiska uz korištenje serifnog pisma veličine 9 tipografskih točaka, s proredom od 12 točaka, te dimenzija sloga 136 x 223 mm, poravnanim udesno i s uvlakom od 10 mm na početku svakog odlomka. Margine na stranicama iznose 30 mm u glavi, 25 mm u hrptu, 33 mm na vanjskom rubu, te 30 mm u nogama. Za naslove i podnaslove korišteno je ukrasno pismo veličine 20, odnosno 10 točaka, a svako poglavlje započinje ukrašenim inicijalom. Za ilustracije su korištene fotografije, ali i grafike, i to litografije i bakropisi raznih izvora i autora. Prilozi tiskani u više boja otisnuti su u tiskari "Unie" u Pragu. Sadrže fotografije i nacрте karata samog autora, a ulijepljeni su na pojedine stranice unutar knjige. Knjiga je otisnuta i uvezana tehnologijom koja je bila dominantna i tehnički najnaprednija u vrijeme njezina nastanka. Otisak je čist i oštar. Iako je papir požutio od starosti te su vidljivi utjecaji korištenja i restauriranja, primjerci su još uvijek kompaktni i vrlo dobro očuvani, što odaje vrhunsku kvalitetu izrade.

2.3 Tehnološki proces izrade knjige u doba prvog izdanja Požege (1910. g.)

Sabrani materijal u rukopisnom obliku prvo se unosio na strojoslagarskom stroju. Prema nacrtu grafičkog urednika izlijevao se red po red teksta u olovu. Fotografije su se istodobno snimale na litografski film koji se razvijao i iz njega se kemijskim postupkom jetkanja izrađivala tiskovna forma također u olovu. Nakon što su probno otisnute sve stranice, napravila se posljednja korektura prije tiska. Eventualne izmjene morale su se ponovo presložiti te ponovo izliti. Kada je sve pregledano i odobreno, pojedine su se stranice povezivale u arak i formirala se tiskovna forma za određeni stroj. Broj stranica na arku ovisio je o formatu stroja. Istodobno, mape i karte pripremala su se u drugoj tiskari u Pragu, s razlikom što su se posebno izrađivale tiskovne forme za sve boje osim crne. Karte i nacrti otisnuti su posebno i naknadno su ulijepljeni u knjigu. Nakon tiska, pojedini su arci strojno savijani, sabirani odgovarajućim redoslijedom te šivanjem povezani u knjižni blok. Na tako formiran knjižni blok lijepila se knjigoveška gaza, te prvi predlist. Hrbat je knjige zaobljen, a rubovi nekih primjeraka obojeni su zlatnom bojom. Korice su se izrađivale posebno. Na formirane korice lijepljena je koža na koju je slijepim tiskom utisnut dizajn, te slova u zlatnoj boji. Predlist korica lijepio se s predlistom knjižnog bloka, a gaza za korice. Cijela gotova knjiga sušila se pod pritiskom nekoliko dana da bi se ljepilo upilo i osušilo. Kada se knjiga osušila, lijepljeni su prilozi otisnuti u drugoj tiskari. Cijeli proces, iako uz pomoć strojeva, trajao je dugo i iziskivao mnogo ljudskog stručnog rada. Grad Požega ima dugu tradiciju tiskarstva. Već 1862. g. Miroslav Kraljević (djed slikara Miroslava Kraljevića) osnovao je u Požegi tiskaru, drugu u Slavoniji. U njoj je iste godine tiskao "Slavonac", zabavno-poučni časopis u kojemu je okupio brojne suradnike (M. Begovića, D. Demetra, J. Jurkovića, P. Preradovića, A. Šenou, J. E. Tomića i druge). Godine 1863. u istoj je tiskari tiskan Kraljevićev prvi roman "Požeški đak" i drugo izdanje Kanižlićevog djela "Sveta

Rožalija", a 1864. g. "Požeški pučki kalendar" s književnim prilogom "Narodne pripovijetke i pjesme". Tiskarom je upravljao vrsni tipograf Josip Senečić koji je ustrojio i knjižaru. Tiskaru je 1885. g. preuzeo Lavoslav Klein i vodio ju je sve do 1905. g., kada se odselio u Zagreb. Novi vlasnici bili su Isidor Engel i Adolf Hoffer, a nastavili su s radom pod nazivom Lavoslava Kleina nasljednici, sve do 1919. g. U kontinuitetu od 1891. g. do 1919. g. izlazio je "Glasnik županije požeške". Godine 1904. kao dioničko društvo osnovana je u Požegi Hrvatska tiskara i knjižara u kojoj je 1910. g. tiskana Kempfova monografija *Požega*.

3. Usporedba s tehnološkim postupkom tiskanja knjige danas

Uspoređujući nekadašnji i današnji način tiskanja, može se ustanoviti sljedeće: danas se knjiga ne bi tiskala tehnikom knjigotiska, već offseta, jer je knjigotisak preskup i priprema traje predugo. Offset je jeftiniji, brži i daleko većih mogućnosti. Za manje formate i naklade najisplativija je opcija digitalnog tiska.

Također, uvez bi danas bio nešto drugačiji. Tehnološki bi proces započeo unošenjem rukopisnog teksta u računalo. Slike bi bilo potrebno skenirati i pripremiti za tisak. Tehnika offseta bi uz gotovo neznatno povećanje troškova dopustila tiskanje cijele knjige u boji, tako da bi slike mogle biti u boji, a nacrti i karte uključeni unutar same knjige, a ne lijepljeni posebno. Nakon što bi tekst i slike bili digitalizirani u računalnom programu za prijelom stranica, rasporedili bi se na svoje mjesto ovisno o nacrtu, što nazivamo prijelomom stranica. Sve dodatne korekcije i izmjene danas bi bile mnogo jednostavnije nego da se izvode klasičnim postupkom. Tek nakon što bi bile napravljene sve korekcije na tekstu i sadržaju knjige, slijedio bi tisak.

Ako se radi o offsetnom tisku, slijedila bi izrada offsetnih ploča. Danas se ploče izrađuju na dva načina: klasično kontaktnim kopiranjem litografskih filmova, koji sadrže sve elemente stranice na fotoosjetljivu ploču, te tzv. CTP postupkom, tj. izravnim ispisom dokumenata iz računala na offsetnu ploču. Svako izradi ploče slijedila bi montaža tiskovnog arka, odnosno raspoređivanje cijelih stranica na arku. Arak najčešće sadrži 16 stranica. Nakon tiska svih araka, slijedilo bi njihovo savijanje, sabiranje u knjižni blok i šivanje. Odvojeno od knjižnog bloka izrađivale bi se korice. Korice također mogu biti napravljene od materijala koji imitira kožu, te mogu imati i slijepi tisak, a umjesto zlatotiska danas bi se uglavnom koristio foliotisak, koji je bitno jeftiniji i brži. Na kraju bi se cijela knjiga formirala na stroju i uvezivala na posebno konstruiranoj liniji za uvez. Postupak bi bio sličan onom klasičnom, ali bi se sve radilo strojno. Na sašiveni knjižni blok nalijepile bi se knjigoveška gaza i rubne trake, a predlist bi se lijepio na korice. Danas se više ne koristi tehnika s dva predlista. Formirane korice lijepe se s knjižnim blokom, odnosno predlistom. Gotova, formirana knjiga izlazi na dijelu linije za tvrdi uvez.

Danas je postupak izrade knjige mnogo brži i automatiziran. Potrebno je mnogo manje specijaliziranih znanja majstora knjigoveža, a i materijali koji se koriste prilagođeniji su potrebama. Možda nisu jednako kvalitetni kao 1910. g., ali su dovoljno kvalitetni i trajni za redovitu upotrebu knjige.

3.1 Postupak pretiska starog izdanja

- Skeniranje originala
Potrebno je što kvalitetnije skenirati stranice originala. Kvaliteta će ovisiti o skeneru, pa se predlaže upotreba rotacijskog skenera.
- Obrada
Skenirane stranice potrebno je obraditi u nekom od računalnih programa za obradu slika (Photoshop i sl.). Treba ukloniti sve eventualne nečistoće, poput ostataka boje od tiska, mrlja nastalih uporabom i starošću knjige i sl.
- Dizajn i računalna priprema za tisak
Oblikovanje novog izgleda knjige uključuje izradu novih korica ili ovitka za pretisak. Pretisci knjiga ponekad se uklapaju u već formirane nizove (biblioteke) izdavača u kojima su objavljene po nekom kriteriju srodne knjige. Za računalnu pripremu rabe se razni programi: In Design, Quark, Corel, Illustrator i dr.
Požeško-slavonska županija, koja osigurava najveći dio sredstava za ponovno izdavanje knjige, za izdavača pretiska monografije *Požega* Julija Kempfa odabrala je Nakladu Slap koja je i 1994. g. napravila prvi pretisak monografije, a do sada je bila izdavačem deset naslova zavičajne Biblioteke Posegane.
- Tisak i svijanje araka
Da bi se knjiga otisnula, trebaju se obaviti pripremne radnje. Stranice treba složiti na način da budu u pravilnom redosljedju nakon svijanja araka (montaža). Nakon toga potrebno je snimiti tiskarske ploče i otisnuti stranice. Ako se knjiga otiskuje na stroju za digitalni tisak, izostaje korak snimanja ploča. Otisnuti arci svijaju se na posebnom stroju i redom se sabiru da bi se dobio knjižni blok nove knjige.
- Uvez
Postoji više načina na koje se može uvezati knjižni blok. Knjiga može biti tvrdo uvezana, pri čemu arke valja prethodno sastaviti šivanjem. Nakon toga arci se lijepe u prethodno pripremljenu tvrdu koricu. Drugi najčešći način uvezivanja jest meki uvez. Knjižni se blok lijepi u kartonsku koricu i sve zajedno obrezuje na zadani format.
- Elektronička knjiga i mrežna knjiga
“Elektronička knjiga je jedna ili više računalnih datoteka omeđenog sadržaja, koje su dostupne javnosti na mreži (mrežna knjiga) ili u materijalnom obliku (na CD-ROM-u, disketi).”[3] To je knjiga koja se čita isključivo na zaslonu računala. Elektronički su mediji pogodni za stvaranje originalnog digitalnog materijala (“born digital”) koliko i za stvaranje elektroničkih inačica izvorno tiskanog materijala (“digitised”).

4. Digitalizacija pisane kulturne baštine

Usprkos očitoj propadljivosti i osjetljivosti papira, prevlast papira kao medija traje od izuma tiskarskog stroja 1452. g. pa sve do 20. st., kada komunikacijska tehnologija u potpunosti revolucionira tehnologiju, kvalitetu i brzinu umnažanja i raspačavanja. Knjižnice počinju mikrofilmirati građu od 50-ih godina 20. st. najprije u svrhu omogućavanja korištenja lako propadljive građe (novine), a tek onda i u svrhu njezine zaštite i omogućavanja dugotrajnog korištenja. Zbog specifičnih okolnosti tog

vremena (političkih prilika, tadašnje uloge i prioriteta narodnih knjižnica, nedostatnih financijskih sredstava, sporog prihvaćanja tehnoloških promjena) mikrofilmiranje u Hrvatskoj nije bilo rašireno. Nekoliko desetljeća kasnije, u promijenjenim okolnostima (političke promjene, globalizacija, ali i zamah svjetskih projekata digitalizacije književnih djela i knjižničnih zbirki) mnogo je veći interes potaknula digitalizacija.

Digitalizacija daje novu zadaću knjižnicama. S jedne strane naglašava njihovu ulogu u informacijskom društvu današnjice, a s druge njihovu brigu za zaštitu i očuvanje kulturnog identiteta, smatrajući upravo knjižnične zbirke najočitijim izrazom tog identiteta. Europska unija potiče zajedničke projekte digitalizacije, poput *i2010 Inicijative za digitalne knjižnice*, kojoj je cilj stvaranje jedinstvenog europskog informacijskog prostora uz lakše i zanimljivije korištenje zajedničkih europskih informacijskih izvora u mrežnom okruženju. Temelji se na bogatom europskom kulturnom naslijeđu, koje ujedinjuje multikulturalna i višejezična okruženja s tehnološkim napretkom i novim obrascima poslovanja.[4]

Digitalizacija kulturne baštine omogućava nov i drugačiji pristup građi koja predstavlja vrijedne i jedinstvene primjerke kulturne, povijesne i znanstvene baštine. Njome se s jedne strane zaštićuju vrijedni izvornici, a s druge olakšava i povećava pristup i korištenje pisane baštine. Kad je o staroj i raritetnoj građi riječ, digitalizacija tiskanog materijala čuva original, istodobno omogućavajući korištenje čak i onda kada to tradicionalni papirnati medij više ne bi dopustio ili podnio. Digitalizacija takvu građu čini dostupnom i privlačnom velikom broju korisnika, omogućava stupanje u virtualne zbirke dislociranih i materijalno nespojivih spomenika. Olakšava i unapređuje obrazovanje i znanstveni rad, izrade studija i pretiske rariteta.

O digitalizaciji pisanih spomenika kulture najvećim dijelom brinu nacionalne baštinske ustanove. No svjedoci smo da je izvode i veliki međunarodni izdavači, agregatori, informacijski servisi, kao i udruge i pojedinci, često volonteri.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske potiče i financira projekte digitalizacije hrvatske pisane baštine. Čitav niz pojedinačnih projekata digitalizacije realizirani su ili se još izvode u sklopu velikog projekta "Hrvatska kulturna baština".[5]

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu u okviru projekta digitalizacije građe Nacionalne i sveučilišne knjižnice na mrežnim stranicama posvećenim digitaliziranoj baštini nudi dostupne digitalne reprodukcije građe iz svojih zbirki građe posebne vrste – Zbirke rukopisa i starih knjiga, Grafičke zbirke, Zbirke zemljopisnih karata i atlasa i Zbirke muzikalija i audiomaterijala.

Dakle, dostupnost i upotrebljivost u mrežnom okruženju prvi je razlog za digitalizaciju tiskane građe, ali često upravo digitalizacija osigurava mogućnost korištenja, odnosno opstanak izvornika.

5. Projekti digitalizacije zavičajnih zbirki

Širom Hrvatske digitaliziraju se i dijelovi zavičajnih zbirki, poput Zbirke starih knjiga i rukopisa (rara) iz zavičajne zbirke Zagrabiensia iz fonda Gradske knjižnice u Zagrebu ili zavičajne i kulturne baštine Podravine iz Knjižnice i čitaonice Fran Galović u Koprivnici te Preradović na internetu Narodne knjižnice „Petar

Preradović“ iz Bjelovara. Svaka zavičajna zbirka važan je dio nacionalne baštine, jer prikuplja i obrađuje građu čiji se sadržaj odnosi na određenu zemljopisnu, političku, etničku, povijesnu, kulturnu i ekonomsku sredinu, težeći u najvećoj mjeri sveobuhvatnosti i cjelovitosti. Njezina je zadaća trajno osigurati izvore za proučavanje materijalne i duhovne kulture zavičaja, pa promiče identifikaciju, zaštitu, očuvanje, predstavljanje i prenošenje pisane kulturne baštine.

Zavičajna građa grada Požege smještena je u Gradskoj knjižnici i čitaonici Požege, u knjižnicama Biskupije, Franjevačkog samostana, Gradskog muzeja, Državnog arhiva u Požegi, u Proforskoj knjižnici požeške Gimnazije te u privatnim zbirkama. Zavičajna građa koja se ondje čuva ima poseban smještaj i posebnu skrb. Građa se čuva trajno, a s obzirom da dio građe ima unikatnu vrijednost, posebna pozornost posvećuje se njezinoj sigurnosti i zaštiti. Upravo takvo bogatstvo zavičajnih fondova grada Požege i Požeško-slavonske županije otvara mogućnost stvaranja virtualne zbirke zavičajne građe objedinjene projektom digitalizacije koji bi omogućio jednostavniji pristup i temeljitija znanstvena istraživanja većem broju korisnika. Objedinjavanjem zavičajnih dokumenata u virtualnu zbirku Possegana omogućit će potpuniji prikaz zavičajnih vrijednosti i time dati doprinos očuvanju nacionalnog identiteta. Izradu pretiska, sa svrhom očuvanja zavičajne građe, danas je moguće, uz dodatna financijska sredstva, dodatno iskoristiti i za proizvodnju elektroničkih izdanja.

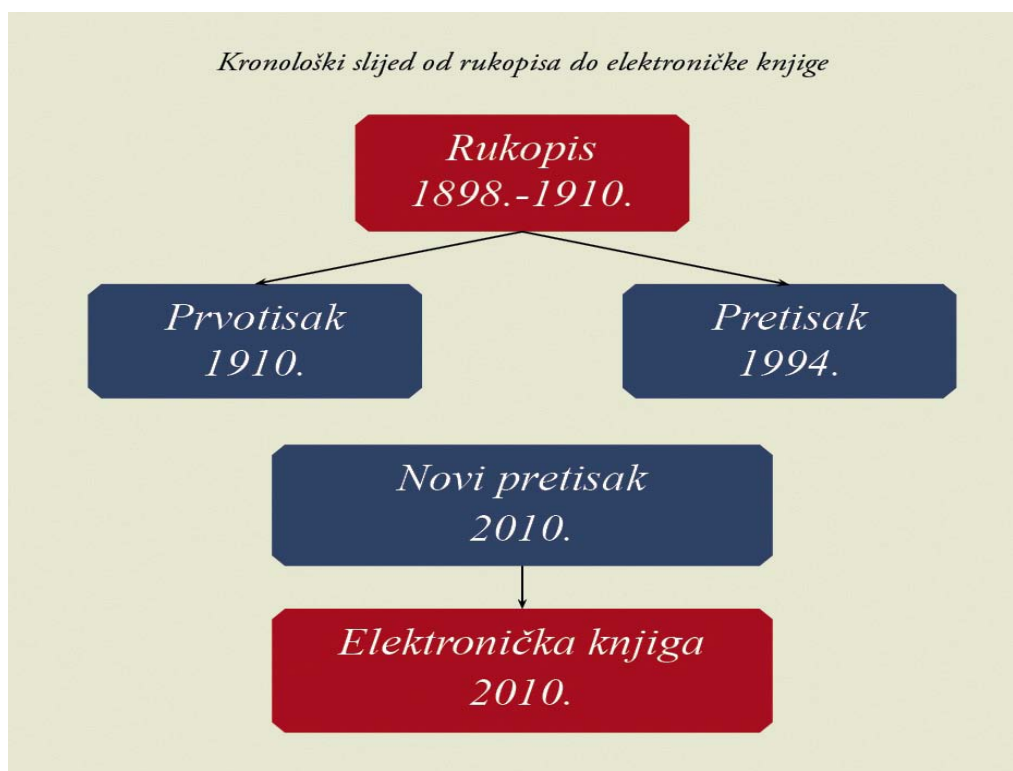
6. Značaj elektroničke knjige Požege

Knjiga *Požega* Julija Kempfa od velikog je kulturnog značenja za Požeško-slavonsku županiju, jer je i danas izvor informacija i svjedočanstvo geografske, povijesne, administrativne, gospodarske, prosvjetne, kulturne, tradicijske i crkvene prošlosti tog kraja, od vremena narodnih vladara, preko rudinske latinice i glagoljice sve do 1910. g. Novi pretisak iz 2010. g. popraćen je i elektroničkim izdanjem na materijalnom nositelju (CD-ROM-u), ali i mrežnom knjigom, koja će ući u sustav Digitalnog arhiva hrvatskih mrežnih publikacija.[6] U mnogim aspektima superioran tiskanom tekstu (veća dostupnost, lakše korištenje, prostorna i vremenska neuvjetovanost, pozitivni socijalni efekt, pretraga, analiza teksta i statistika, mogućnost povezivanja i multimedijalnog korištenja), digitalni dokument daleko je od idealnog. Trajno je ovisan o računalu. Potrebno mu je dodijeliti adekvatan smještaj i neprekidno ga održavati da bi se mogao koristiti, a zbog brzine tehnoloških promjena trajno treba voditi računa o zbrinjavanju i eventualnom migriranju njegova sadržaja.

Projekti digitalizacije, osim tehničkih i financijskih izazova, iziskuju i organizacijske i pravne napore. Oni potiču suradnju pojedinaca i zajednica. Kako bi digitalni dokument bio stvoren, ali i da bi mu se osigurali trajanje i korištenje, potrebno je održavanje čitavog niza zainteresiranih čimbenika, od tehničkih izvoditelja digitalizacije do institucija održavatelja repozitorija digitalnih sadržaja, kao i organizatora strategije digitalizacije. Digitalizacija pruža priliku malim narodima, jezicima i zajednicama da nađu svoje mjesto u kulturnoj Europi različitosti. Ipak, u

svjetlu prevlasti engleskog jezika, kao i već spomenutih financijskih i organizacijskih izazova digitalizacije, teško je održavati korak sa sredinama koje već uhodanom metodologijom zajedničke strategije i ujedinjenih napora, partnerstava i sponzorstava lakše ostvaruju zacrtane ciljeve. Teško je stoga očekivati da bi se samo jedna nacionalna ili državna ustanova mogla uspješno nositi sa svim izazovima digitalizacije. Digitalizacija potiče suradnju i sve oblike organizacijskih i financijskih sprega potičući stvaranje partnerskih veza između institucija kulture, gospodarstva i uprave. Kulturna sredina koja želi sačuvati bogatstvo prošlosti i sadašnjosti, uz njegovo zbrinjavanje i obljetničko obilježavanje, treba osigurati i sve dostupne oblike čuvanja pisane kulturne baštine za budućnost. O tome posebno trebaju voditi računa lokalne zajednice i samouprave, uz trajan poticaj Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

6.1 Projekt Požega J. Kempfa: od rukopisa do elektroničke knjige: 1910. – 2010.

Slika 2: Kronološki slijed Projekta „Požega Julija Kempfa: od rukopisa do elektroničke knjige: 1910.- 2010.“

Knjiga *Požega J. Kempfa* bit će predstavljena u tri različita oblika. U materijalnom obliku pojaviti će se kao ponovljeni pretisak na papiru te kao elektronička knjiga na CD-ROM-u. Bit će postavljena i kao mrežna knjiga i ući će u projekt „Hrvatska kulturna baština“. Za izdavanje pretiska monografije *Požega Julija Kempfa* i njezine elektroničke inačice potrebno je osigurati oko 150.000 kn. Najveći dio sredstava osigurat će Požeško-slavonska županija. Potpora ovom Projektu očekuje se i od Ministarstva kulture Republike Hrvatske iz programa javnih potreba u kulturi za 2010. g. (potpora vrijednim knjigama i digitalizacija knjižne građe). Autorska prava

za monografiju *Požega* J. Kempfa, prema Zakonu o autorskom pravu i srodnim pravima iz 2003. g., prestala su 2004. g. Naime, Julije Kempf umro je u Požegi 8. lipnja 1934. g. „Kad se govori o autorskim pravima misli se na skup ovlasti koje autor ima nad svojim djelom. Neke od tih ovlasti autor može za života prepustiti drugoj osobi, ugovorom ili drugim pravnim poslom. Nakon autorove smrti njegova prava prelaze na nasljednika ili nasljednike. Nasljednici tako postaju nositelji autorskog prava, iako sami nisu autori, a vrijeme u kojemu mogu uživati ta prava ograničeno je na 70 godina nakon autorove smrti. Nakon tog razdoblja autorsko pravo prestaje, a djelo postaje javno dobro koje se može slobodno koristiti.“[7]

U Projekt „*Požega* J. Kempfa: od rukopisa do elektroničke knjige: 1910.-2010.“ uključene su institucije i ustanove u kulturi. Između ostalih to su Državni arhiv u Požegi, Gradska knjižnica i čitaonica Požega, Gradski muzej Požega, Gimnazija Požega, te udruge Matica hrvatska i Društvo za hrvatsku povjesnicu. Elektronička inačica monografije omogućuje da ovo vrijedno svjedočanstvo vremena i prostora postane prisutnije u lokalnoj i nacionalnoj kulturnoj zajednici, dostupnije većem broju korisnika, dok će izvornik, tj. prvo tiskano izdanje, biti pošteđeno korištenja.

7. Zaključak

Tijekom povijesti, knjižnice su imale istaknutu ulogu u zaštiti i čuvanju kulturne baštine. Napredak na polju elektrotehnike i telekomunikacija stavio je pred njih nove zahtjeve. Elektronički mediji pokazali su veliku primjenjivost u olakšavanju, poboljšavanju i unapređivanju pristupa, korištenja, čuvanja, umnažanja i reproduciranja knjižničnih sadržaja.

Tiskana građa digitalizacijom postaje dostupnija, lakše je pretraživanje prema obliku i sadržaju (ključne riječi, statistika i sl.). Čest razlog digitalizacije zavičajnih zbirki, zbirki rijetkih knjiga i rukopisa zaštita je od fizičkog propadanja zbog krhkosti papira uvjetovanog vremenom, kvalitetom proizvodnje, vlagom, čestim korištenjem pa i otuđenjem građe. Projekti digitalizacije knjižničnih fondova jedan su od oblika zaštite i očuvanja kulturne baštine.

Za digitaliziranje nacionalne baštine dijelom brine Ministarstvo kulture kroz Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe usmjeravajući sredstva na projekte digitalizacije. I jedinice lokalne, područne (regionalne) samouprave trebaju svaka u svom proračunu, za svoj zavičajni fond, kontinuirano osiguravati dio sredstava za čuvanje i promicanje lokalnih kulturnih vrijednosti. Digitalizacija rukopisne i vrijedne tiskane građe uključuje i brigu o njezinom pohranjivanju i održavanju kako tijekom godina ne bi postala neuporabljiva. Knjiga *Požega* Julija Kempfa od velikog je kulturnog značenja za grad Požegu i Požeško-slavonsku županiju kao vrijedan izvor informacija i svjedočanstvo

svog vremena. U povodu osamstote obljetnice prvog pisanog traga o Požeškoj županiji i stote obljetnice prvog izdanja spomenute monografije, priređen je pretisak ove knjige i njezina verzija, dostupna na materijalnom nositelju (CD-ROM) te u obliku mrežne knjige. Time ona postaje dostupna najširem krugu korisnika, a njezinim preostalim tiskanim primjercima znatno je produljen vijek trajanja.

8. Literatura

- [1]Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, *Dostupno na:* <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/271022.html> *Pristup:* 22-09-2009
- [2]eIFL/IFLA (2009). *Statement on Exceptions and Limitations* *Dostupno na:* http://www.eifl.net/cps/sections/docs/ip_docs/eifl-ifla-statement-on *Pristup:* 22-09-2009
- [3]Živković, D. (2001). *Elektronička knjiga*, Multigraf, Zagreb
- [4]Primjer takve suradnje je i projekt The European Library, v., *Dostupno na:* <http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/en/index.html> *Pristup:* 22-09-2009
- [5]Hrvatska kulturna baština: aktualni i završeni projekti *Dostupno na:* <http://www.kultura.hr/hr/Sudjelujte/Projekti/Aktualni-i-završeni-projekti>, *Pristup:* 22-09-2009
- [6]Digitalni arhiv hrvatskih mrežnih publikacija *Dostupno na:* <http://www.nsk.hr/DigitalLib.aspx?id=80>, *Pristup:* 22-09-2009
- [7]Horvat, A. & Živković, D. (2009). *Knjižnice i autorsko pravo*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada

Photo 007. Turtle dove / Grlica